

ЕРТӨНЦИЙГ ҮЗЭХҮЙ ХЭМЭЭХ ОЙЛГОЛТЫН ТУХАЙД

Г.Лодой – МУИС-ийн НШУС-ийн Философийн тэнхимийн профессор
Павлов В.И. – МУИС-ийн ГХСС-ийн багш, докторант

Түлхүүр үг: Ертөнц, хүрээлж буй орчин, менталитет, оюун санаа, төсөөлөл, харилцан үйлчлэл, чиг баримжаалал, ертөнцийг хуран мэдэхүй, ертөнцийг ойлгохуй.

Ертөнц гэж юу вэ? Хүн төрөлхтөн хөгжлийнхөө үе шатанд танин мэдэхүйн төвшингөөс хамаарч энэ асуултанд янз бүрээр хариулдаг байжээ. Хүн ертөнц хоёр хоорондоо нягт холбоотой, байнга хөдөлгөөнтэй, хөгжиж буй юмсын нарийн тогтолцоотой гэдэг ойлгохуйд хүрэхэд хүн төрөлхтөн олон зуун жилийн хугацаа зарцуулсан юм. Философи нь өнөөгийн иргэншил дөнгөж бий болсон үеэс “ертөнц гэж юу вэ?” гэдэг асуултанд өөртөө хамаарагдах мэдлэгийн хэмжээнд хариулахыг оролдож байжээ. Өнөөдөр ч энэ асуултанд бүрэн хэмжээний хариултыг өгөх чадвартай нэг ч шинжлэх ухаан байхгүй байна.

Ертөнцийг үзэхүй, түүний үүсэл гарал, төлөвшилтийн асуудал нь философийн зангилаа асуудлын нэг юм. Ертөнцийг үзэхүй нь хүний оюунлаг амьдралын үзэгдлийн хувьд философиос өмнө бий болсон ажээ. Өөрөөр хэлбэл, ертөнцийг үзэхүйн тухай зарим төсөөлөл нилээд эрт бүрэлдэн тогтжээ.

Эртний хүмүүсийн сэтгэлгээний хэв маягийг эдүгээ дахин сэргээж тодорхойлох нь төвөгтэй гэдэг нь ойлгомжтой. Гэхдээ тэд амьд ба амьгүй зүйлийн ялгааг төсөөлж нас барагсдад амьд хүнд хандаж байгаатай адил хандаж байсан нь эртний судлалын материалаас харагддаг. Энэ хандлага нь зөн билгийн шинжтэй байгаагүй гэж болно. Өөрөөр хэлбэл, тэр үеэс эхлэн аажмаар, янз бүрийн үйлдэл нь аяндаа итгэл үнэмшил ба зан үйлийг агуулсан нарийн тогтолцоо руу шилждэг байжээ. Эртний хүмүүсийн төсөөлөл нь хэр зэрэг үнэн эсвэл худал гэдгийг үнэлэх явдал бидний хувьд чухал биш бөгөөд ертөнцийг үзэхүй эртний улбаатай гэдгийг харгалзах хэрэгтэй.

Ертөнцийг үзэхүйг зөвхөн философид хамааруулах нь зохимжгүй бөгөөд тэрээр философийн бус үзэл бодлын тогтолцоонд хамаарах домог, шашин, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийн нөлөөнөөс бий болсон үзэл санааг ч мөн өөртөө багтаадаг.

Хүн төрөлхтний хөгжлийн явцад ертөнцөд хандах хандлага нь хэрхэн өөрчлөгдөж байсныг түүхийн баримтаас олж мэдэж болдог. Ертөнцийн тухай олон загвар байдаг ба уг загваруудыг илэрхийлсэн янз бүрийн философийн чиглэл ч байдаг. Энэ нь эрт дээр үеэс хүн ертөнцтэй байнга харьцаж байсны илэрхийлэл юм. Хүн, ертөнц хоёрын хоорондын харилцааг янз бүрээр ухаарсанаар анимизм, тотемизм, фетишизм г.м. үзэл бодлын хэлбэрүүд бий болж, энэ нь тухайн үеийн хүмүүсийн ертөнцийн талаарх үзэл төсөөллийг илэрхийлдэг байжээ. Үүнтэй холбоотойгоор А.М.Пятигорскийн дараах санааг дурьдаж болох юм. Тэрээр “Шинжлэх ухаан бүх асуудалд хариу өгч чаддаггүй, харин ертөнцийг үзэхүй нь авч хэлэлцээгүй бүх асуудалд хариулж чаддаг” гэжээ [1].

А.М.Пятигорскийн уг санаа нь Э.Фроммын үзэл бодолтой ойролцоо утга санаа илэрхийлж байна гэж хэлж болох юм. Учир нь Э.Фроммын бодлоор, ертөнцийг үзэхүй нь бүх асуултанд хариулт өгч чаддаг. Яагаад гэвэл, хүн өөрийн чиг баримжаагаа тодорхойлох зорилгоор ертөнцийн тухай ямар нэгэн төсөөлөхүйтэй байх нь түүний амьдралын хэрэгцээ юм. Ертөнцийг төсөөлөхүй нь хэрхэн үнэн ба бодит байхаас дараагийн хэрэгцээ бий болдог гэж үзжээ.

“Ертөнцийг үзэхүй” хэмээх нэр томъёог эдүгээ хэрэглэгдэж буй утгаар нь германы философийн бүтээлүүдэд XVIII - XIX зууны зааг дээр герман хэл дээр хэрэглэж эхэлсэн ба тэрээр яваандаа бусад хэл рүү нэвтэржээ. Орос хэлэнд “Weltanschauung” (шууд утгаараа “ертөнцийг бясалгахуй” гэдгийг илэрхийлсэн) герман хэлний үгийг хуулбарлан хэрэглэж эхэлсэн бөгөөд тэр нь орос хэлээр “мировозрение” гэдэг утгыг илэрхийлдэг ойлголт болон хувирчээ.

Уг нэр томъёог монгол хэлээр “ертөнцийг үзэхүй” эсвэл “ертөнцийг үзэх үзэл” хэмээн орос хэлнээс шууд хуулбарлан буулгаж, өнөө үед энэ хоёр хувилбарыг хэрэглэдэг. Энэ нь уг нэр томъёоны агуулгаар хамаарагдах олон талт утгаар болон үгийн архетипийн гарлаар нөхцөлдсөн гэж үзэж болох юм. Тухайлбал, “ертөнц” (герман хэлний “welt”, англи хэлэнд “world” франц хэлний “monde” г.м.) хэмээх үг нь үзэгдэл ба үйл явцын цогц байдлыг илэрхийлж буйн хувьд олон утгаар хэрэглэгддэг тал бий. XIX зуунд “ертөнцийг үзэхүй” (“Weltanschauung”) гэдэг үгийг “философи”, “метафизик” гэдэг үгстэй ижил утгатайгаар хэрэглэж байсан тохиолдол ч байжээ.

И.Кантын хэрэглэсэн ертөнцийг үзэхүй хэмээх ойлголт нь хожим Ф.Шеллингийн нөлөөллөөс болж, өөр утга агуулах болсон ба оршихуйн бүхэл бүтэн байдлыг танин мэдэх, тайлбарлах болон ухамсарлагдсан арга гэдэг утгыг илэрхийлдэг болжээ. Тэрээр “ертөнцийг үзэхүй” хэмээх ойлголтыг онолын хувьд тайлбарлах шаардлагагүй, тодорхой загварчлалыг агуулдаг гэж үздэг байжээ. Ийм учраас л Гегель ёс суртахууны ертөнцийг үзэхүйн тухай [2], Гёте-яруу найргийн ертөнцийг үзэхүйн тухай, Ранке нь шашны ертөнцийг үзэхүйн тухай [3] ярьдаг байсан гэж ойлгож болох юм.

Ертөнцийг үзэхүйн тухай хоорондоо ялгаатай олон тодорхойлолт байдаг ч ертөнцөд чиг баримжаагаа олоход туслах, өнгөрсөн, одоо ба ирээдүйд болох, болж буй, болоод өнгөрсөн үйл явдалд хандах хандлагыг боловсруулах, үнэлэх, өөрийн зан үйл, үйл ажиллагааны зорилго, түүнд хүрэх арга замыг сонгож авах боломж олгодог оюун санааны баримтлал гэж болох юм.

Ертөнцийг үзэхүйн уг чанарын тухай асуудал нь XX зууны эхээр философичид, эрдэмтэн судлаачдын анхаарлын төвд байлаа. Философийн янз бүрийн чиглэл нь шууд ба дам байдлаар ертөнцийг үзэхүйн талаар өөрийн байр сууриа илэрхийлж байсан боловч өнөөг хүртэл энэ ойлголтын талаар нэгдсэн нэг тодорхойлолтыг (менталитетийн адил) бий болгож чадаагүй хэвээр байна. Тухайлбал, В.Дильтей ертөнцийг үзэхүйг тодорхойлохдоо түүний бүрэлдүүлэгч сэтгэлзүйн талыг онцолж тэмдэглэсэн бол, З.Фрейд өөрийн анхаарлаа ертөнцийг үзэхүйн оюунлаг тал дээр илүү төвлөрүүлжээ. Харин К.Ясперс[4] нь ертөнцийг үзэхүйн тухай дурдахдаа түүнийг “субъектив талаас – энерги, сэтгэлгээний хэв

маяг, санаа зовнил, объектив талаас - биетээр бүрэлдэн тогтсон орчлонг илэрхийлж буй хүний эцсийн ба олон талт санаа” гэж тодорхойлжээ.

М.Хайдеггер нь байгалийн юмс үзэгдлийг харилцан холбоотойгоор мэдрэх болон хүний ахуйн утга ба зорилго, түүгээр түүхийг нэгэн зэрэг тайлбарлахыг ертөнцийг үзэхүй гэж үзэх хэрэгтэй хэмээн “Феноменологийн үндсэн асуудлууд” бүтээлдээ бичжээ. Түүний үзлээр, ертөнцийг үзэхүй нь бодгаль, нийгмийн бүлэг, тодорхой этгээдүүдийн төлөөлж буй эрин үед хамаарагддаг учраас үүнд л түүний онцлог нь оршдог гэжээ. Иймд эзэнгүй ертөнцийг үзэхүй байдаггүй. Аливаа ертөнцийг үзэхүйн төвд тодорхой субъект байдаг. Учир нь ертөнцийг үзэхүйд зөвхөн мэдлэг ороод зогсохгүй үнэлэгдэхүүн, эрхэмлэл, мэдрэмж, зорилго, өөрөөр хэлбэл, тодорхой хүний хувьд ач холбогдол бүхий бүх зүйл багтдаг. Мэдлэг нь эзэн биегүйгээс гадна хүн бүрт хамаарагддаг бол үнэлэгдэхүүн нь өөр өөр байдаг, иймээс ертөнцийг үзэхүй ч өөр өөр байдаг.

Ертөнцийг үзэхүй нь амьдрахуйн үйл ажиллагааны явцад бүрэлдэн төлөвшдөг нь ойлгомжтой. Түүнийг ердийн хэмээн нэрлэдэг тал бий. М.Хайдеггер нь өөрийн үзэл бодлоо тайлбарлах зорилгоор “тархмал ухамсар” хэмээх хэллэгийг хэрэглэжээ. Энэ ухамсрын зарим хэсэг нь удамшлаас эхлэлээ авдаг бол, нөгөө хэсэгт нь хүрээлэн буй орчин, цаг агаар, угсаатны г.м. хүчин зүйлс нөлөөлдөг. Хүн бүр өөрийн ертөнцийг үзэхүйтэй, өөрөөр хэлбэл тэд ертөнц, нийгэм ба өөрийн талаар аливаа нэгэн ерөнхий төсөөлөлтэй байдаг. Ертөнцийг үзэхүй нь хүмүүсийн хийж буй үйлдэл, ухамсар дахь шийдлээр илэрхийлэгддэг. Ийм учраас итгэл үнэмшил бүр ертөнцийг үзэхүйн хэсэг нь болдоггүй.

Философи, ертөнцийг үзэхүй хоёрын хоорондын холбоо, түүний мөн чанартай холбоотой асуудал нь эрдэмтэн судлаачдын хоорондын мэтгэлцээний үндэс болсоор ирсэн юм. Уг асуудлын талаар хоёр чиглэлийн баримтлал байдаг. М.Шелер философийн антропологидоо нэг чиглэлийг томъёолсон бол, хоёрдахийг М.Хайдеггер өөрийн онтологид дурьджээ. Неокантиачдын эндүүрлээс болж философи-ертөнцийг үзэхүй хэмээх холбоос бий болсон гэж М.Хайдеггер үзэж байжээ. Иймд уг эндүүрлийг бий болгосноороо тэд хариуцлагаа хүлээх ёстой гэжээ.

Тодруулбал, “Э.Кассирэр нь И.Кантад зориулсан номондоо “Ертөнцийг үзэхүйн философи”[5] хэмээх хэллэгийг хэрэглэсэн учраас ийм эндүүрэл бий болсон” гэж М.Хайдеггер үздэг. Түүний бодлоор “Неокантианчууд философийг шинжлэх ухаан ба ертөнцийг үзэхүй гэж хуваах шаардлагагүй юм. Яагаад гэвэл философи нь ертөнцийг үзэхүйн бүтцийг бүрдүүлдэг учраас ертөнцийг үзэхүйг төлөвшүүлэх зорилт тавьдаггүй. Философи нь ямар нэгэн тодорхой ертөнцийг үзэхүйг төлөвшүүлж чаддаггүй бөгөөд өөрийн мөн чанараараа ертөнцийг үзэхүйн онолын эсвэл ердийн хэлбэрт хамаарагдаж болно”. М.Хайдеггер нь философи, ертөнцийг үзэхүй хоёрын хооронд үүссэн хоёрдмол байдлыг үгүй болгох зорилгоор “Философи бол ертөнцийг үзэхүй биш” гэжээ [6].

М.Хайдеггер үүний шалтгааныг ахуйд хандаж буй сонирхол нь багасч байгаатай холбоотой гэжээ. Тэрээр ертөнцийг үзэхүйг шинжлэх ухаан ба ертөнцийн төсөөлөхүйтэй холбон үзжээ. Түүнчлэн хэрвээ шинжлэх ухаан нь

тооцоолох сэтгэхүйтэй холбоотой бол, философи нь “шүүмжлэхүйн” сэтгэхүйтэй холбоотой гэжээ. Түүний бодлоор, “дээрх байдлаас гарахын тулд сэтгэхүйн энэ хоёр хэлбэрийг ялгаж үзэхээс гадна философи нь шинжлэх ухаан биш учраас ертөнцийг үзэхүйн философи байх боломжгүй” гэжээ.

М.Шелер нь уг асуудалд анхаарлаа хандуулж байсан бөгөөд “Техникийн оюун ухаан хэт их хөгжсөнтэй холбоотой” гэж М.Хайдеггерийн адил үзэж байлаа. Тэрээр “Оюун ухаан болон хэлний бүтцийг бус, харин хэлээр хязгаарлагдаагүй хүний ахуйн бүх бүтцийг дахин ухаарах хэрэгтэй” гэжээ. Тэрбээр “Ертөнцийг үзэхүйг эхийн сүүгээр дамжуулан бага балчир нас, шашин эсвэл өөр уламжлалаас шингээж авдаг. Гэхдээ философийн хувьд үндэслэлтэй ертөнцийг үзэхүйтэй болохын тулд хүн өөрийн оюун ухаанд тулгуурлах ёстой. Өөрт нь үндэслэлгүй гэж санагдаж буй зүйлийг хүлээж авах ёсгүй” гэж “Философийн ертөнцийг үзэхүй” хэмээх бүтээлдээ бичжээ.

Эндээс үзвэл, М.Хайдеггер, М.Шелер хоёрын хооронд онтологийн маргаан байсан гэж үзэж болох юм. М.Хайдеггер нь логоцентрист онтологийг дэвшүүлж байсан бол М.Шелер нь антропологи онтологийн үндэслэлийг тодорхойлохыг эрмэлзэж байжээ.

Эрин үе бүрийг үзэл суртлын шинэ төрлүүд дагаж явдаг. Иймд И.Кантын “Би юу мэдэх ёстой вэ”, “Би юу хийх ёстой вэ”, “Би юунд найдаж болох вэ” гэдэг асуудлууд ач холбогдолтой хэвээрээ байгаа юм. Зөвхөн төөрөгдлийн эх үүсвэрийг мэдэж буй этгээд л уг хий үзэгдлийг өөрийн оюуны мэлмийгээс зайлуулж чадах бөгөөд бодит байдлыг ухаарах чадвартай” [7] гэж М.Шелер үзжээ.

Abstract

This article is devoted to the analyse of discursions about the essence of the world outlook. One of the most important aspects of the problem of world outlook consists in the decision of the question: How much philosophy can influence the forming of the world outlook. During discursions two main strategies appeared. The one is by M.Sheler that he puts forward in his project of the philosophical anthropology. His main opponent is M.Heidegger. He advanced an alternative approach stsnding up for a thought that philosoohy couldn't be a world outlook. M.Sheler on the contrary proves that the formation of the philosophical world outlook is the most important task of philosophy.

Ишлэл авсан бүтээл:

1. Пятигорский А.М. Избранные труды. М., Языки русской культуры, 1996.с.116
2. Гегель. Соч.т.4. М.,1959. с. 322-330
3. Шелер. М. Философское мировоззрение-//Избранные произведения.М.,1994. С.14
4. Цит. по Хайдеггер.М. Основные проблемы феноменологии. СПб., 2001. с.7
5. Кассирэр.Э. Жизнь и учение Канта. СПб.1991.
6. Хайдеггер.М. Основные проблемы феноменологии. СПб., 2001.
7. Шелер.М. Человек в эпоху уравнения - // Избранные проиведения. М., 1994.